

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

**кандидата юридичних наук, доцента Комісарової Наталії
Олександрівни на підготовлене дисертаційне дослідження Васильцюна
Івана Івановича**

**на тему: «Кримінальна відповідальність за воєнні злочини:
порівняльно-правовий аналіз» поданої на здобуття наукового ступеня
доктора філософії**

за спеціальністю 081 – Право (08 Право)

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ ТА ЇЇ АКТУАЛЬНІСТЬ

Дисертаційне дослідження Івана Івановича Васильцюна присвячене вкрай актуальній, своєчасній і суспільно значущій проблемі — порівняльно-правовому аналізу кримінальної відповідальності за воєнні злочини. В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України з 24 лютого 2022 року питання притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів, набуло особливої гостроти та практичної значущості. За даними Офісу Генерального прокурора України, станом на грудень 2025 року зареєстровано понад 200 тисяч кримінальних правопорушень, пов'язаних із воєнними злочинами, що свідчить про масштабність проблеми.

Актуальність обраної теми обумовлена низкою чинників. По-перше, відсутністю в українській правовій доктрині комплексного дослідження, яке б системно охоплювало міжнародно-правовий та національний аспекти кримінальної відповідальності за воєнні злочини з урахуванням сучасних викликів гібридних збройних конфліктів. По-друге, необхідністю імплементації положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду (ратифікованого Україною 21 серпня 2024 року) у національне законодавство, що вимагає наукового осмислення механізмів гармонізації

норм. По-третє, потребою вдосконалення кримінально-правових норм щодо воєнних злочинів у зв'язку з новими формами та методами ведення війни, які не завжди охоплюються чинним законодавством.

Робота виконана на стику міжнародного гуманітарного права, міжнародного кримінального права та національного кримінального права України, що надає їй міждисциплінарного характеру та підвищує наукову цінність дослідження. Дисертант обрав перспективний напрям дослідження, що відповідає сучасним потребам правової науки та практики.

II. СТРУКТУРА, ОБСЯГ ТА ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертація має класичну структуру наукової кваліфікаційної роботи і складається зі вступу, трьох розділів (які включають шість підрозділів), висновків, списку використаних джерел (161 найменування, з яких 67 — іноземною мовою) та додатків. Загальний обсяг роботи — 214 сторінок, основний текст — 180 сторінок.

Структура дисертації є логічною, послідовною та відповідає меті й завданням дослідження. У першому розділі «Теоретико-правові засади дослідження воєнних злочинів та кримінальної відповідальності за їх скоєння» розкрито поняттєво-категоріальний апарат та проаналізовано історико-правові засади формування відповідальності за воєнні злочини. Другий розділ «Порівняльно-правові засади регулювання кримінальної відповідальності за воєнні злочини у міжнародному та національному праві» присвячений компаративному аналізу законодавства зарубіжних країн і України. Третій розділ «Шляхи вдосконалення притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення воєнних злочинів» містить практично орієнтовані пропозиції щодо імплементації стандартів Міжнародного кримінального суду.

Зміст дисертації повністю відповідає її назві, а викладення матеріалу є послідовним, грамотним і аргументованим. Дисертант демонструє глибоке знання проблематики, вільно оперує науковим апаратом, використовує

широкий спектр джерел — від класичних праць до найсучасніших публікацій 2024–2025 років.

III. НАУКОВА НОВИЗНА ТА ТЕОРЕТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РОБОТИ

Наукова новизна дисертаційного дослідження є безсумнівною і полягає у комплексному вирішенні важливого наукового завдання — розробці концептуальних засад кримінально-правової охорони забезпечення миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку в Україні на основі порівняльно-правового аналізу норм міжнародного та національного кримінального права.

До найбільш вагомих наукових результатів, одержаних дисертантом, слід віднести наступні.

Вперше:

— унормовано періоди розвитку кримінальної відповідальності за воєнні злочини (шість історичних періодів від Давнього світу до сучасності), що дозволило виявити закономірності еволюції криміналізації воєнних злочинів та системи покарань за них. Ця періодизація має не лише історико-правову, але й методологічну цінність для розуміння сучасного стану правового регулювання;

— визначено спільні та відмінні риси воєнних злочинів у статутах міжнародних військових трибуналів (Нюрнберзького, Токійського, для колишньої Югославії та Руанди), Римському статуті та кримінальному законодавстві України. Компаративний аналіз дозволив окреслити відмінності у кваліфікації, складах злочинів і видах покарань;

— охарактеризовано особливості притягнення до кримінальної відповідальності у Міжнародному кримінальному суді, включаючи юрисдикцію, правові основи функціонування, структуру та роль у системі міжнародного кримінального правосуддя. Запропоновано конкретні

механізми запозичення досвіду МКС у діяльність правоохоронних та судових органів України;

— на підставі проведеного порівняльно-правового аналізу визначено концептуальні засади розвитку кримінального законодавства України з урахуванням положень Римського статуту. Запропоновано удосконалену модель кримінальної відповідальності за воєнні злочини шляхом реформування Розділу XX Особливої частини КК України із виділенням окремих статей за видами воєнних злочинів (проти особи, проти дітей, проти власності тощо).

Удосконалено:

— визначення поняття «воєнний злочин» у Кримінальному кодексі України як сукупності грубих та серйозних порушень норм міжнародного гуманітарного права в контексті міжнародного та неміжнародного збройного конфлікту, вчинення яких тягне індивідуальну (командну) кримінальну відповідальність;

— положення щодо визначення критеріїв кваліфікації воєнних злочинів у відповідності до міжнародного права та розмежування їх від інших міжнародних злочинів (геноциду, злочинів проти людяності);

— підходи до наукової інтерпретації особливостей правового регулювання притягнення до кримінальної відповідальності за воєнні злочини в Україні з урахуванням специфіки національної правової системи;

— позицію щодо важливості гармонізації норм національного законодавства з нормами міжнародного права та механізмів імплементації положень Римського статуту.

Теоретичне значення роботи полягає у створенні наукового підґрунтя для подальших досліджень у галузі міжнародного кримінального права та національного кримінального права щодо воєнних злочинів, а також у формуванні методологічної бази для порівняльно-правових досліджень у цій сфері.

IV. ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Практична цінність дисертації є безсумнівною і полягає у розробці конкретних пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства України. Дисертант сформулював рекомендації щодо удосконалення ст. 438 КК України та запропонував авторську редакцію низки нових статей:

- Стаття 438. Воєнні злочини проти особи;
- Стаття 438¹. Воєнні злочини проти дітей;
- Стаття 438². Воєнні злочини, пов'язані із примусовим переселенням населення;
- Стаття 438³. Воєнні злочини, пов'язані із використанням заборонених методів ведення війни;
- Стаття 438⁴. Воєнні злочини, які полягають у застосуванні заборонених засобів ведення війни;
- Стаття 438⁵. Воєнні злочини проти власності та культурних цінностей;
- Стаття 438⁶. Воєнні злочини проти осіб, що входять до складу гуманітарних операцій, медичного та духовного персоналу;
- Стаття 438⁷. Воєнні злочини проти здійснення правосуддя.

Ці пропозиції мають пряме практичне спрямування і можуть бути використані у законотворчій діяльності Верховної Ради України при реформуванні кримінального законодавства.

Результати дослідження можуть знайти застосування у діяльності правоохоронних органів, зокрема Офісу Генерального прокурора, Служби безпеки України, Національної поліції при розслідуванні кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів. Матеріали дисертації можуть використовуватися у судовій практиці під час розгляду справ про воєнні злочини.

Положення дисертації доцільно впроваджувати у навчальний процес при викладанні дисциплін «Кримінальне право», «Міжнародне кримінальне право», «Міжнародне гуманітарне право» у вищих навчальних закладах юридичного профілю, а також у системі підготовки і перепідготовки суддів, прокурорів, слідчих та адвокатів.

V. АПРОБАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію. Дисертант є автором 17 наукових праць за темою дисертації, з яких 5 статей опубліковано у фахових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, та 1 стаття — у міжнародному виданні, що входить до наукометричних баз даних. Окрема увага заслуговує публікація у міжнародному журналі "Relações Internacionais do Mundo Atual Unicuritiba" (2024), що свідчить про визнання результатів дослідження на міжнародному рівні.

Положення дисертації апробовано на 12 науково-практичних конференціях, семінарах та круглих столах різного рівня — від всеукраїнських до міжнародних. Дисертант брав участь у наукових заходах, організованих провідними науковими установами та вищими навчальними закладами України: Національним університетом оборони України, Київським національним університетом імені Тараса Шевченка, Національною академією внутрішніх справ, Київським інститутом Національної гвардії України.

Про наукову зрілість дисертанта свідчить той факт, що його публікації з теми дисертації охоплюють період 2022–2025 років, тобто весь період підготовки роботи, що вказує на систематичну і планомірну роботу над дослідженням.

VI. ЗАУВАЖЕННЯ, ПОБАЖАННЯ ТА ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ

Високо оцінюючи дисертаційне дослідження в цілому, вважаю за необхідне висловити низку зауважень і побажань, які, втім, не применшують

загальної позитивної оцінки роботи, а мають на меті поглиблення окремих аспектів дослідження.

1. У підрозділі 1.1, присвяченому поняттю та сутності воєнних злочинів, дисертант запропонував власне визначення воєнного злочину. Однак викликає питання співвідношення понять «грубі порушення» та «серйозні порушення» міжнародного гуманітарного права. Чи є ці терміни синонімами, чи мають різний зміст? Більшість міжнародних документів (Женевські конвенції, Римський статут) використовують термін «серйозні порушення» (serious violations, grave breaches). *Чи не доцільніше було б уніфікувати термінологію, використовуючи лише одне з цих понять?*

2. У підрозділі 2.1, де проводиться порівняльно-правовий аналіз законодавства зарубіжних країн, дисертант розглянув імплементацію Римського статуту у кримінальне законодавство країн романо-германської (ФРН, Франція, Данія, Бельгія), англо-американської (Велика Британія, Канада, Австралія) та релігійної (Афганістан) правових систем. Однак залишається незрозумілим, *чому до аналізу не було включено жодної країни пострадянського простору (наприклад, Грузію, Молдову чи країни Балтії), досвід яких міг би бути особливо корисним для України через подібність правових систем та спільне радянське минуле?*

3. У підрозділі 2.2 дисертант аналізує статтю 438 КК України та слушно зазначає про конкуренцію норм між цією статтею та іншими статтями Розділу XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)». *Проте бажано більш детально розкрити критерії розмежування воєнних злочинів (ст. 438) від військових злочинів (Розділ XIX), оскільки на практиці нерідко виникають труднощі при кваліфікації діянь військовослужбовців.*

4. У роботі недостатньо уваги приділено питанню командної відповідальності (command responsibility), хоча у визначенні воєнного

злочину дисертант згадує про "індивідуальну (командну) кримінальну відповідальність". Доцільно було б окремо проаналізувати особливості притягнення до відповідальності командирів за злочини, вчинені підлеглими, з урахуванням практики міжнародних трибуналів та Міжнародного кримінального суду.

Зазначені зауваження і побажання жодним чином не применшують високої наукової і практичної цінності дисертаційного дослідження, а навпаки, свідчать про дискусійність окремих положень роботи, що є природним для будь-якого глибокого наукового дослідження складних правових проблем.

VII. ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Івана Івановича Васильцюна «Кримінальна відповідальність за воєнні злочини: порівняльно-правовий аналіз» є завершеним, самостійним, оригінальним науковим дослідженням, яке відповідає всім вимогам, що ставляться до кваліфікаційних наукових праць на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Дисертація містить науково обґрунтовані теоретичні узагальнення і нові концептуальні підходи до вирішення важливої наукової проблеми — визначення засад кримінально-правової охорони забезпечення миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку в Україні. Робота вирізняється глибоким науковим рівнем, новизною отриманих результатів, комплексністю дослідження та практичною спрямованістю висновків і пропозицій.

Основні положення, висновки та рекомендації дисертації містять елементи наукової новизни, є повністю обґрунтовані та аргументовані і отримали необхідну апробацію на науково-практичних конференціях. У публікаціях здобувача знайшли відображення всі положення дисертаційного дослідження.

Зміст дисертації відповідає визначеній меті, поставлені здобувачем наукові завдання вирішені повною мірою, мету дослідження досягнуто. Роботу виконано державною мовою.

Дисертант продемонстрував глибокі знання у галузі міжнародного кримінального права, міжнародного гуманітарного права та національного кримінального права України, володіє методологією наукового дослідження, здатний до самостійної наукової роботи та формулювання оригінальних наукових висновків.

Структура й обсяг роботи та дисертація в цілому відповідають вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, Вимогам до оформлення дисертації, затв. Наказом МОН України від 12.01.2017 № 40, що висуваються до дисертації на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Дисертація Васильцюна Івана Івановича «Кримінальна відповідальність за воєнні злочини: порівняльно-правовий аналіз» відповідає встановленим вимогам та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії.

Офіційний опонент:

**кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної
гвардії України
полковник**

Н.О.Комісарова